

Radoslav Škarda

**George Berkeley:
Průvodce jeho filosofií**

GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James et al. (2009): Praha, Filosofie, 360 s.

Monografií věnovaných jednotlivému mysliteli v češtině není mnoho. V posledních letech se však neutěšený stav kvalitní sekundární literatury v českém prostředí zdá být lepší. Důkazem budiž vydané sborníky věnované např. Descartovi (2005), Quineovi (2008) pod hlavičkou katedry filosofie ZČU v Plzni nebo monografie věnovaná K. R. Popperovi *Rozum, kritika, otevřenost* vydaná roku 2007 nakladatelstvím Filosofia v Praze. V minulém roce to byla první publikace věnovaná novověkému mysliteli George Berkeleymu vydaná nakladatelstvím Filosofického ústavu AV ČR Filosofia v Praze.

Vezmeme-li si k ruce dějiny filosofie nebo přehledové publikace, zpravidla v nich nechybí kapitola věnovaná irskému duchovnímu George Berkeleymu. Tradičně bývá řazen do novověké filosofie k tzv. empirikům. A tradičně bývá výklad jeho koncepce postaven na jeho raných dílech. Nejčastěji a jako první v českém překladu vychází *Pojednání o základech lidského poznání* 1938, 1995 (Brdíčko) a v roce 2004 společně s prvním překladem *Eseje o nové teorii vidění* (Hubová, Tomeček). *Tři dialogy mezi Hyladem a Philonem* společně s traktátem *O pohybu* vychází v roce 2007 (Tomeček, Palkoska). Tím byla dovršena snaha přeložit a vydat Berkeleyho filosofická díla. Badatele na poli novověké filosofie tedy jistě potěšil první průvodce Berkeleyho filosofií.

Kolektivní monografie *George Berkeley: Průvodce jeho filosofií* je tvořena třinácti příspěvky, které byly předneseny významnými berkeleyovskými badateli na mezinárodní konferenci „George Berkeley: vidění, duše, hmota“ konané v Praze roku 2006. První stať Petra Glombíčka, jenž je jedním z editorů a zároveň autorem hned tří statí v recenzované

publikaci, je věnována Berkeleyho dílu a životu. Životopisná studie je ovlivněna prací Lucého. Glombíčkovou snahou je vykreslit Berkeleyho nikoliv jen jako filosofa odtrženého od reality, ale i jako praktika starajícího se o svěřenou diecézi.

Ve druhém příspěvku se James Hill ptá, byl-li Berkeley opravdu empirista. Pokud definujeme empirismus co nejužší, nemůžeme sledovat klasickou linii Locke, Berkeley, Hume, ale musíme jej podle Hilla a názoru Brackena označit jako irského karteziána a postavit po bok Descarta. Irský berkeleyovský badatel David Berman se ve své stati vydává na cestu do mysli irského klerika a velké většiny jeho protivníků.

Margaret Athertonová zkoumá obsah a výskyt pojmu berkeleianství resp. imaterialismu v dílech George Berkeleyho. Po negativním vymezení berkeleianství, vymezení jako striktního imaterialismu, určuje berkeleianství pozitivně nikoliv jako popření hmoty, ale jako poznání vazeb a vztahů mezi idejemi, jež jsou nahodilé a uspořádané. Takto pozitivně vymezený imaterialismus, který je komplementární ke striktnímu, identifikuje ve všech Berkeleyho dílech počínaje Novou teorií vidění, konče Alciphornem.

Dva následující příspěvky se zabývají problematikou common sense. Petr Glombíček a Marek Tomeček vychází z paradoxu, ve kterém je Berkeley vnímán jako spekulativní metafyzik odtržený od reality. Na druhou stranu je Berkeley kritikem velkých metafyzických systémů a nárokuje soulad své koncepce se zdravým rozumem. Glombíček na základě analýzy dobových textů a použití „common sense“ ukazuje, které pojetí tohoto pojmu umožňovalo Berkeleymu nárokovat si racionalitu své koncepce a zároveň s tím ukázat i rozdíl proti současnému pojetí zdravého rozumu.

V monografii jsou celkem dvě stati věnované filosofii jazyka. Petr Glombíček v jedné z nich popisuje klasické téma analytické filosofie, téma významu. Podle Berkeleyho, znak nabývá významu z kontextu použití. Z nesprávného kontextu při použití jednotlivých výrazů pak vznikají filosofické, vyjádřeno slovy Vídeňského kroužku, pseudo-problémy. Druhý příspěvek týkající se jazyka pochází z pera francouzské badatelky Laury Berchielli, která sleduje vývoj Berkeleyho pojetí jazyka. Pojem „jazyk“ se v Berkeleyho dílech podle ní mění „v závislosti na roli, kterou pro něj Berkeley vyhrazuje v důkazu existence Boha.“ (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 175)

Jan Palkoska, který přeložil z latiny traktát *De Motu*, se soustřeďuje na problematiku „síly jako fyzikálního principu pohybu.“ (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 191) Pro Berkeleyho je zavedení pojmu „síly“ do slovníku fyziky zavedením znaku, který ve skutečnosti nic neoznačuje, není reálnou kvalitou. Zajímavé je pak porovnání Berkeleyho pojetí síly s Newtonovou koncepcí. Glauser srovnává dvě varianty fenomenalismu Berkeleyho a Leibnize. Podle Richarda Glausera se Berkeley snaží z filosofického diskursu eliminovat hmotné substance. Leibniz je v tomto smyslu redukcionista.

Berkeleyho idealismu se věnuje Jindřich Karásek. Konkrétně chce „objasnit Berkeleyho pojetí vztahu mysli a jejího objektu – věci.“ (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 263) Nejprve analyzuje pojetí prostoru u Berkeleyho v *Principiach* a následně u Kanta, poté se dostává k pojetí věci jako ideje. Přitom používá Nagelovu interpretaci Berkeleyho

idealismu. A nachází shodné momenty v Kantově či Husserlově idealismu. Berkeley se tak jeví jako předchůdce moderní německé filosofie fenomenologie a přirozeného světa.

Zajímavým příspěvkem do kolektivní monografie, která interpretuje Berkeleyho dílo, je stať Radka Chlupa *Tělo a látka v Berkeleyho Seiridě*. Navzdory v knize často deklarovaným snahám věnovat se Berkeleyho pozdní práci, až tato kapitola se jí skutečně a detailně zabývá. Radek Chlup svůj příspěvek uvádí životopisným exkurzem, kterých je v publikaci více. Poté uvádí rozdíl mezi modely vesmíru v *Principiach* a v *Seiridě*. Častým tématem diskusí jsou proměny Berkeleyho názorů mezi ranými a pozdními díly. Chlup zastává názor mezi Fraserem, pro kterého se Berkeleyho pozice v *Seiridě* liší od jeho prvních prací, a Lucem, jež často hájí jednotu Berkeleyho díla. Podle autora stati Berkeley nezměnil své názory, ale důkladně je promyšlel a pohlížel na stejné problémy z nové perspektivy ovlivněné studiem antické filosofie. Tento posun je patrný na odlišném postoji k tělům, které v *Principiach* při vysvětlování vztahu mezi Bohem a námi Berkeley nepotřebuje, ale v *Seiridě* se bez nich již neobejde. Siris je tak dalším krokem k objasnění Berkeleyho rané práce, která je kritikou soudobých myslitelů.

Monografii uzavírá stať Jiřího Chotaše věnovaná opomíjené Berkeleyho části díla, totiž praktické, resp. politické filosofii. Chotaš vedle sebe staví Lockovo a Berkeleyho pojetí loajality vůči vrchnosti.

Ambice editorů je vyslovena v různých variantách hned několikrát (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 14, 118, 151). Berkeley je obvykle vnímán jako kontroverzní filosof, odpůrce hmoty a solipsista. Všechny stať provází snaha Berkeleyho představit jako pokrokového učenice, jenž byl svou dobou nepochopen, narušit stereotypní názory na jeho myšlení a ukázat vstřícnější interpretace myšlenek tohoto irského biskupa. Glombíček upozorňuje na to, že pokud se oprostíme od interpretace Berkeleyho díla ve stylu německého idealismu, kterým je naše vnímání Berkeleyho ovlivněno, můžeme nacházet nové a zajímavé interpretace (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 33). Právě snaha oprostít se od „klasické“ interpretace Berkeleyho vlivu je leitmotivem knihy. Otázkou zůstává, pro koho je vstřícné čtení určeno.

Bohužel se českému čtenáři stále nedostává pozdních Berkeleyho děl. Ani recenzovaná kniha nenabízí překlady, či části pozdějších Berkeleyho prací, ale odkazuje na ně a rozebírá některá shodná témata z různých perspektiv a tak utváří komplexní obraz Berkeleyho myšlení. Obraz odlišný a velice přínosný. Zaplňuje tak prázdný prostor mezi primárními texty, výkladovými texty v učebnicích filosofie a ukazuje, že téma „Berkeley“ je stále aktuální a otevírá prostor pro další interpretace. Publikace přináší do českého prostředí závan čerstvého atlantického vzduchu. Nabízí zajímavý pohled na některá berkeleyovská témata, který je typický pro anglosaskou filosofii. Editoři věří, že „bude debata, kterou tato kniha vyvolá stejně živá jako ta, která se rozvinula na [...] setkání.“ (GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James, 2009, 14) Nezbývá, než věřit s nimi a přát tuzemskému prostředí živou diskusi i na jiná témata z dějin filosofie.

GLOMBÍČEK, Petr, HILL, James et al. (2009): *George Berkeley: Průvodce jeho filosofií*. Praha: Filosofie.